

12.11.2023

לכבוד
ועדת עובדים זרים
כנסת ישראל

נייר עמדה: חשש לגביית דמי תיווך והונאה במסגרת גיוס עובדי חקלאות ב"מסלול החירומי"

הרינו מתכבדים להגיש נייר עמדה מטעמנו לקראת הדיון הקבוע ליום 13.11.2023 ביחס לענף החקלאות. על אף שאנו מניחים שחלק ניכר מהדיון יתמקד בבחינת מאמצי הממשלה להגדיל את מספר העובדים בענף, אשר סבל פגיעה קשה במתקפת החמאס מיום 7.10.2023 ובמלחמה שבאה בעקבותיה; נבקש את הוועדה להתייחס גם למספר חששות העולים מהאופן בו יעשה גיוס העובדים – עובדים חדשים שיגיעו לראשונה לישראל במצב חסר תקדים של לחימה וסיכון העורף, מחוץ לרגולציה הקפדנית שעוצבה בידי מדינת ישראל על מנת להגן עליהם (או תחת הסכם בילטרלי חדש, עם סרי לנקה, שחסי לעיון הציבור).

נציין, שמאז התקבלה בשבוע שעבר החלטת ממשלה מס' 1020 בדבר "עובדים זרים לחקלאות – מלחמת חרבות ברזל", התקבלו אצלנו פניות רבות מאזרחי מדינות שונות שנחשפו לשלל מודעות ברשתות החברתיות אשר מציעות גיוס עובדים לעבודת חקלאות בישראל, כך שאנו מניחים שהליכי הגיוס במסגרת מה שמכונה "מסלול חירומי", מחוץ להסכמים הביילטרליים, החל. קיים חשש כבד שהמגוייסיים במסלולים אלו ישלמו סכומי עתק, כפי שהיה בעבר, לגורמי תיווך, בתמורה להגעה לישראל – והם יתחילו את עבודתם כשהם משועבדים לחובות המגבילים את יכולתם להתפטר, תוך שהאינטרס להבאתם אינו בהכרח צרכי החקלאות אלא ההון השחור שטמון בהבאתם. **כידוע, סיבות אלו בדיוק הן שהביאו את המדינה לקבוע כי גיוס לעובדים בענף יעשה רק מכוח הסכמים בילטרליים.** נציין כי איננו יודעים מי עומד מאחורי המודעות, שחלקן נושאות מספרי טלפון ישראלים – האם אלה הלשכות הפרטיות בחקלאות להן ניתן המנדט לגיוס, או מיני מעאכרים.

כן קיים חשש משמעותי, שמי שיגיעו במסלול זה, לאחר ששילמו סכומי עתק, יהיו נשים וגברים פגיעים מלכתחילה, דהיינו, אוכלוסיה מוחלשת במיוחד שספק אם הבינה את השלכות המצב הביטחוני השורר בישראל, ובפרט באזורי השטחים החקלאיים בצפון הארץ ודרומה, על העבודה המצופה מהם.

נוכח האמור נבקש כי הוועדה הנכבדה תיתן דעתה להיבטים הבאים:

א. **פיקוח על ההסכם הביילטרלי שנחתם עם ממשלת סרי לנקה** – ההסכם עם סרי לנקה נחתם לפני כשבוע והוא חסוי לעיון הציבור. לא ידוע אם נקבעו בו בטוחות כלשהן למניעת תשלומים אסורים, ואם כן אילו – בטוחות שהן לב-ליבם של ההסכמים הביילטרליים המוכרים בענפי החקלאות, הבניין והסיעוד.

גם אם ההסכם חסוי לעיון הציבור, נבקש את הוועדה הנכבדה להורות לרשויות להציג מידע בסיסי אודות אופן הליך הגיוס מכוחו, תנאי סף לגיוס העובדים (גיל, מצב רפואי, ידיעת אנגלית וכו'), בטוחות שנקבעו, אם נקבעו ביחס לאי-גביית דמי תיווך אסורים בידי גורמים פרטיים, והאם קיים בהסכם מנגנון הגרלה דומה לזה שנקבע בהסכמים אחרים על מנת למנוע "קניית" מקום באמצעות תשלומים.

ב. **שמירה על ההסכמים הביילטרליים עם תאילנד (וסרי-לנקה)** – לתאילנד וכאמור כיום גם לסרי-לנקה יש הסכמים ייחודיים עם מדינת ישראל להבאת עובדים מהן. לשימורם של הסדרים אלו יש חשיבות אדירה לעתיד, בפרט ביחס ליום שלאחר פקיעת "מסלול החירום", אז גיוס העובדים יחזור להיות תלוי

הסכמים אלו. משכך, קיימת חשיבות להבטיח שדרך המלך לגיוס עובדים ממדינות אלו יהיה דרך ההסכמים הללו – על מנת למנוע מצב שבו מבקשי עבודה ממדינות אלו יתפתו ל"מסלול החירומי" העוקף אותם, אשר יבטיח את הגעתם במהירות לישראל ובתמורה לתשלום דמי תיווך, כך שמאגר המועמדים בהסכם הבילטרלי ישאר ריק. קיים חשש משמעותי, שבמצב זה ייטען גם בחלוף שלושת החודשים שהוקצבו למסלול החירומי, למחסור בעובדים בענף שמצדיק לכאורה את המשך ה"מסלול החירומי", וכך הלאה וכך הלאה.

אנו סבורים שבנסיבות אלו, יש להגביל את הגעתם של אזרחי מדינות אלו לעבודה בחקלאות להגעה באמצעות ההסכמים הבילטרליים בלבד; או לתכניות מיוחדות שייקבעו ביחס לאזרחי מדינות אלו שכבר עבדו בישראל (וברגיל לא יכולים להגיע לעבוד דרך ההסכם הבילטרלי; ניתן להניח שהם מכירים את ישראל והמצב בה ואת אופי העבודה ותנאי ההעסקה; וניתן להניח שהעבודה בישראל שיפריה את מצבם הכלכלי כך שהחשש לתשלום דמי תיווך אסורים מצידם, מופחת).

ג. **היערכות להעסקתם של עובדים משלל מדינות הדוברים שפות שונות** – אנו סבורים כי בהינתן ניסיון העבר, הגעתם של עובדים משלל מדינות מחוץ להסכמים הבילטרליים משמעה באופן מוחלט תשלום דמי תיווך אסורים, שיהיו בלתי אפשריים לניתור ומניעה. כך היה המצב בענף החקלאות עובר לחתימת ההסכם עם תאילנד, כך המצב כיום בענף הסיעוד.

בנסיבות אלו, ונוכח הפגיעה הקשה של דמי התיווך האסורים בשלל זכויות ואינטרסים, נכון היה למנוע גיוס כאמור. אולם, בהינתן שגיוס כאמור מקודם על פניו בימים אלו, יש לכל הפחות לתת את הדעת על הסוגיות הבאות:

1. **אכיפה מוגברת, מראש ובדיעבד** – כבר כיום, פעולות האכיפה והפיקוח להגנה על זכויות העובדים הן דלות ביותר בענף החקלאות, הן מצד רשות האוכלוסין וההגירה והן מצד משרד העבודה, בין היתר בשל מיעוט התקנים המאויישים ושיקולי תקציב. העלייה המשמעותית במספר מהגרי העבודה המוזמנים לישראל בשנים האחרונות לא לוותה בהוספת תקנים ותקציבים, ואנו מניחים שכעת בזמן מלחמה, אכיפה ופיקוח אלו יהיו דלים עוד יותר – בפרט באזורי הגבול החשופים לירי רקטות. הדברים יהיו בעלי משמעות לכלל העובדים אך במיוחד ביחס למי מהם שיגיעו לישראל לאחר תשלום דמי תיווך, ועלולים למצוא עצמם קורבנות להונאה או להעסקה נצלנית.

אנו סבורים שיש לבקש הבהרות ברורות מרשות האוכלוסין וההגירה ומשרד העבודה לגבי האופן בו הם מתכוונים מתכוונים לפקח ולאכוף את זכויות העובדים, לכל הפחות לאחר שניתן יהיה לקיים פעולות פיקוח בביטחה: האם מתוכננת הקצאת משאבים/תקנים ייעודיים לפיקוח אחר זכויות העובדים הללו; האם קיימת מדיניות אכיפה מסודרת שמגובשת בימים אלו ביחס אליהם; וכיו"ב.

בנוסף, אנו סבורים כי על רשות האוכלוסין וההגירה להציג את מערך האכיפה שבכוונתה להקים כדי לפקח על אופן הגיוס החירומי, הן מראש והן בדיעבד, כדי למנוע דמי תיווך בו.

2. **התאמת הלשכות הפרטיות לעובדים החדשים** – נכון להיום הלשכות הפרטיות בחקלאות שאמונות על השמת העובדים בעבודה חדשה, מחוייבות להעסיק מתורגמנים לשפה התאית. עובדים חדשים שיגיעו ושלא דוברים את השפה התאית (או השפה האנגלית), לא יוכלו לתקשר עם מעסיקיהם או עם הלשכות. הדבר יפגע בעבודתם, בתנאי העסקתם וכמובן ביכולתם לפתור בעיות באמצעות הלשכות או לעבור מעסיק ככל שהעסקתם הקודמת תסתיים.

על רשות האוכלוסין וההגירה להודיע כיצד בכוונתה להתמודד עם קשיים אלו, והאם יש מגבלות מסוימות שבכוונתה לקבוע ביחס להבאת עובדים שאינם דוברי אנגלית/תאית לעבודה בחקלאות בישראל.

3. **הקפדה על יידוע העובדים בדבר מצב הלחימה בישראל** – הצורך בעובדים בחקלאות קיים גם, ושמה אף בפרט, באזורים החשופים לירי בצפון הארץ ודרומה. כבר היום יש יישובים שתושביהם פונו בהתאם להוראות פיקוד העורף, אך עדיין יש בהם עובדי חקלאות מתאילנד שנשארו בהם (יחד עם מעסיקהם), חלקם אף נפגעו מירי רקטות בשבועות האחרונים. ביישובים אחרים, שהבאת עובדים אליהם תתבקש גם כן, העבודה היא לא פעם בשטחים פתוחים שבהם לא תמיד נשמעות אזעקות, ושפעמים רבות אין בהם מרחב מוגן שניתן להגיע אליו תוך פרק זמן קצר ובטוח; ולעיתים גם בקרבת המגורים אין בהכרח מרחב מוגן זמין. בנוסף, אם הנחיות פיקוד העורף מונעות הגעה לעבודה, שכר של עובד שיציית להנחיות אלו ייפגע (מה שעשוי "לתמרצו" לעבוד בניגוד להנחיות תוך סיכון בטחוננו). יש להבטיח כי עובדי החקלאות שיגיעו לישראל בעת הזו, בפרט מחוץ להסכמים הביטורליים כשניתן להניח שלאחר תשלום דמי תיווך, יהיו מודעים לכל האמור, להשלכות שיש לכך על עבודתם ובטיחותם, ושהגעתם לישראל תבטא הבנה אמיתית והסכמה אמיתית לעבוד בתנאים האמורים.

4. **דרישות סף מהעובדים** – יש לוודא כי העובדים שיגוייסו יהיו מתאימים לעבודת החקלאות שאותה הם אמורים לבצע, בפרט במסלול החירומי שניתן להניח על בסיס ניסיון העבר שישולמו בו דמי תיווך בלתי חוקיים. כך, יש להבטיח שהעובדים שיגיעו יהיו בריאים וכשירים לעבודה פיזית, למשל על דרך הצגת תעודות רפואיות רשמיות מצד מדינות המוצא, וזאת כדי למנוע מצב של הונאה והבאת אנשים שאינם כשירים לעבודה רק בשל דמי התיווך שישלמו.

נסיים בציטוט דבריו של המשנה לנשיאה רובינשטיין במסגרת פסק דין שעסק בהסדר מיוחד בענף אחר, ענף הבניין (הסדר חברות הביצוע הזרות, בג"ץ 2385/16 **הסתדרות העובדים הלאומית נ' ממשלת ישראל**, ניתן ביום 3.8.2016):

ולבסוף עמדת המדינה, שלא כמאמר השיר "יש לך פה עניין עם פועלי בניין", היא כי עניין לנו עם החברות כהסדר מיוחד. איננו פוסלים את המבנה המוצע, כאמור, אך הוא מטיל חובה מוגברת על המדינה, כדי שהלהיטות לקדם בניה לא תהא על חשבון עובדים וזכויות שישראל אמונה עליהן. ימים יגידו, ובכל אלה שמורות הזכויות.

לפרטים נוספים:

עו"ד אורית רונן, orit.r@kavlaoved.org.il

עו"ד אלעד כהנא, aelad@kavlaoved.org.il